פּרייז 25 גראָשען IX-טער יאָהרגאַנג „Należytość pocztową uiszczono ryczałtem" Radomer-Kielcer Leben" 4 (445) היינט 10 זייטען

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

Radom, dnia 27 Stycznia 1933 r
ראַדאָם, פרייטאָג כ ח טבת תרצ"ג

Redakcja i Administracja
Radom, Szwarlikowska 20

Oddział w Kielcach.

אנאָנסען - פּרייז:
אין מילימעטער שורה: פאַרן טעקסט 40 גר.
„ „ „ אין „ 6 „
„ „ „ נאָכ'ן „ 25 „
די 1-טע און לעצטע זייט ענטהאַלטען
8 שפּאַלטען
„ 4 אין טעקסט

אבל כבד

בצער גדול הננו מודיעים על דבר פטירת הגביר הנכבד החסיד המפורסם כש"ת מו"ה ר'

יהודא לייבל פרידמאן ז"ל

ב"ב חומה ויושב ראש שלטון הקהלה העברית בעירנו.

שנעדר אחר מחלה כבדה ונמושכה בשנת ששים ושמונה לימי חייו ועל לויתו ממעונו רחוב טראוגוטטא 50 למנוחת עולמים שהיתה ביום ה' וארא כ"ז טבת תרצ"ג ברדום

שלטוז הקהלה העברית ברדום
הרב יחיאל הלוי קעסטענבערג אבד"ק ברדום

W najlepszym gatunku
MĄKĘ ŻYTNIĄ WYCIĄGOWĄ
MŁYNÓW PAŃSTWOWYCH
ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWO-ZBOŻOWYCH
oraz mąkę żytnią „TIWOLI" — „OLYMP"
i mąkę pszenną „HEROLD" „LUX" „HELIOS"
młynów HERMANNMUHLEN,
Sp. Akc. w Poznaniu
poleca przedstawiciel
A. HERZIGER Dom Komisowo-Agenturowy
W BĘDZINIE TEL. 4-37.
Na żądanie opróbkowane oferty Na żądanie opróbkowane oferty

KURS GIMNASTYKI DLA PAŃ
pod kierownictwem abs. Studjum Wych. Fiz U. J.
KOMPLETY: gimnastyka zdrowotna, odtłuszczająca
rytmiczno - plastyczna, przyrządowa
oraz zaprawa sportowa.
opłata 3 zł. miesięcznie
Informacje i zgłoszenia od 11 — 1
w kancelarji gimn. „Przyjaciół Wiedzy"
Kilinskiego 13 tel. 11-68

כעמישע פּראַלניע
די בעדיסטע און ערשטקלאַסיגע כעמישע פּראַלניע
פון מ. טייכמאַן מאַניושקי 19
(אין הויף לינקע אָפיצינע)
נעמט - אָן צו וואַשען
נעמט-אָן צו וואַשע מענער-דאַמען און קינדער גאַר-
דעראָבען, זיידענס, פוטערוואַרג און אַלערליי גאַר-
דינען ווי אויך צו פּרעסען אויף רעהמען, בכלל
פּערפּירענע וועש-נעטצייג.
אַלץ ווערט אויסגעפיהרט רעעל, פּינקטליך
און פאַר זעהר ביליגע פּרייזען
אלס אילוסטראַציע פאַר דער פּרייז צוגענגליכקייט
ברענגען מיר בלויז די וואַש - פּרייז פון אַ
קאַלנער 15 גר. און אַ טעגליך העמד 40 גר.
קומט און איבערצייגט אייך!

STENOGRAFJI POLSKIEJ
(system Gabelsbergera)
wyucza szybko i dokładnie RUTyNOWANA NAUCZYCIELKA
KORESPONDENCJE i BUCHALTERJE
również się udziela
Łaskawe głoszenia przyjmuje
FRENKLOWA ul. Traugutta 50 m. 14 p.

קינאָ „מיראַזש"
ראַדאָם זשעראָמסקי 13
שבת 1933 ,82| 7^{30} אווענט פּינקטליך
קומט פאַר
אַ גראַנדיעזער אָווענד פון העברעאיש-יודישן געזאַנג און רעציטאַציע
אין פּראָגראַם שאַפונגען פון:
ביאַליק, קולבאַק, שלאָנסקי, נאַדיר, גרינבערג, שלום עליכם
פּרץ, האַלפּערן, לייוויק, לוצקי, קיפּלינג, סאָפּערניקאָוו.
מיט'ן אנטהייל פון ה'
אליה גאָלדענבערג ווארשא
בילעטען פון 49 גראָשן ביי דער קאַסע

דאָס געשריי וועגן אַרבעט.

מעז מוז עפּעס טהון פאַר די, וואָס ווערען אַרויסגעשטויסען פוז זייערע פּאָסטענס

דער ענין, וועלכען מיר ווילען היינט בעריהרען, איז אייגענטליך נישט קיין נייער; אדרבה — אונז אלעמען איז ער שוין גוט בעקאַנט. ער געהערט כמעט שוין צו די „אַלטעגליכע ערשיינונגען" אָבער פון די דאָזיגע „מעשים שבכל יום" ענטשטייט יענע גרויסע צאָהל „שטילע קאַטאַסטראָפעס", וואָס זענען זעהר פילבאַר!

דער אויסערגעוועהנליכער קריזיס און ווירטשאַפטליכער צוזאַמענברוך פון די פאַבריקאַציע און האַנדעלס-אונטער-נעמונגען האָט, כידוע, מיטגעריסען א ריזיגע צאָל גייסטיג-אַרבייטענדע, ארויס געטריבען זיי פון זייערע אַרבייטס שטעלען. זיי זענען געבליבען אַרבייטס-לאָז און אָהן פּרנסה.

אין א שיינעם פריהמאָרגען האָבען זיי מיט אַ מאָהל אויפגעהערט צו זיין אויף זייערע ביז-איצטיגע אַרבייטס-פּאָזיציעס און זענען געבליבען אין דער היים אויף א „לענגערען אורלויב" דאָס איז כמעט שוין א קאָלעקטיווער גורל פון אַנגעשטעלטע און גייסטיג-אַרבייטענדע.

אויך דער ווייטער לעבענס-וועג אויף וועלכען עס הויבט איצט אָן צו גיין אַזאַ „אַרבייטסלאָזער" איז מער שוין ניט קיין נייע ענטדעקונג.

לכתּילה ד. ה. אונטער דעם ערש-טען און שטאַרקען איינדרוק פון דער גרויסער „ענדערונג" און לעבענס-לויף, צו וועלכען מען האָט זיך צוגעוואוינט זייט א לענגערע צייט, פירט מען נאָך דירעקט צו אונגירעקט אונטערהאַנדלונ-גען מיט דעם אַרבעטסגעבער: „אולי ירחם'ן אפשר וועט ער האָבען א איינ-זעהעניש און צוריק „אַננעמען" אויפ'ן געוועזענעם פּאָסטען. ווען אויך סאַר א פיל קלענערען געהאַלט... אָבער אומ-זיסט איז געווען די בעמיהונג, אפילו די גרעסטע „פּראָטעקציע" האָט נישט געהאָלפען. עס הייבט זיך דאַן אָן דער גאַנג אין די אינסטיטוציעס פון „סאָציאַלער פערזיכערונג" (אויב מען איז נור געווען פערזיכערט דאָרט), כדי צו בעקומען די זעקס — אין בעסטען פאַל — די סאַנאַטליכע אונטערשטי-צונג. וועלכע קלעקט קוים אויף טרו-קען ברויט.

מען „לעבט" מיט דער האָפנונג. אז מאָרגען, איבערמאָרגען, אין א וואָך אָדער א חודש ארום, אָדער העכסטענס אין א געוויסער צייט ארום, וועט זיך מסתמא געפינען אַרבייט, היתכן? אין אזא גרויסער פאַבריקס און האַנדעלס-צענטרום. מאַן מען אַרבייט שוין א לאַנגע צייט, וואו מען האָט א מעהר וויינינגער גרעסערען בעקאַנטען-קרייז, זאָל מען נישט קאָנען געפינען אַרבייט נאָך זענען מעהרערע פאַבריקען אין בעטריב, נאָך זענען פאַרהאַן גוט שטיי-ענדיגע פירמעס, וואָס פיהרען גרויסע געשעפטען נאָך אין דער האַנדעל-וואַנדעל נישט אָבגעשטאָרבען לגמרי, — צי איז מעגליך, אַז מען זאָל נישט דאַרפען שוין מעהר קיין גייסטיגע אַרבייטענדע.

דער טערמין פון די „זאַפּאַמאָגעס" לאָזט זיך דערווייל אויס און מען הויבט רעמאָלט אָן טראַכטען וועגן א „תכלית" ד. ה. ווי צו פערדינען כאָטש אויפ'ן „לחם הקלוקל", אויף דעם טרי-קענעם ברויט.

און אָט נעמט מען זיך צו פערשידע-נע „פּרנסות": מען מעקעלט, מען פער-פּיטעלט, מען פערקויפט טיי, קאַקאַאָ. פּאַסט און סטעמפּעל-מאַרקען מיט וועק-סעל-בלאַנקען. מען נעהט-טאָג איין טאָג אויס, טרעפּ-ארויף, טרעפּ-אראָפּ מיט ריב-אייזענס, וואַש-מאַשינקעס, גומענע שערצען און אנדערע אזעלכע פּאַטענ-טירטע, אין דער ווירטשאַפט הויך וויכ-טיגע און נויטווענדיגע „חפצים". א טייל פון די דאָזיגע „אַרבייטסלאָזע" ווערען מיט אַמאָהל „גאַלאַנטעריע-הענ-דלער" און „בעוועגליכע מאַגאַזינען" טראָגענדיג קראַוואַטען, שאַליקעס וכדו' מה אויף א שטעקען. יואָס איז צוגע-בונדען צום האַלז.

אָבער אויך די דאָזיגע „געשעפטען" האָבען א קנאַפּען ערפאָלג. בלית ברירה הויבט מען אָן פיהרען „טראַנקזאַציעס" מיט'ן לאָמבאַרד: מען פערזעצט פון ציים-צו-צייט עפּעס אַנדערש, וואָס האָט נאָר וועלכען סאַיז ווערט; צירונג, קונסט-געגענשטאַנדען. אפילו די בעסע-רע מלבושים, ביז מען בלייבט ביי דעם וואָס מען טראָגט אויף זיך אליין.

וואָס בלייבט איצט נאָך צו טוהן? מען וואַרט, מען האָפט נאָך אַלץ, אַז די „ישועה" קאָן נאָך קומען. באַלד. אונפערהאָפט, פון וועלכער עס איז זייט: דאָס איז די פסיכישע שטימונג און די איינציגע אילוזיע, מיט וועלכער מען טרייסט זיך און מען בעמיהט זיך צו דערהאַלטען דאָס זעעלישע גלייכ-געוויכט!

דאָס זענען די פערהעלטניסמעסיג נאָך גליקליכע אַרבעטסלאָזע. אנדערע האָבען שוין אפילו אזא האָפנונג אויך נישט און קענען קיין האָפנונג נישט האָבען: זיי האָבען צומאָל קיין אויס-זיכט נישט, אַז דער קריזיס וועט זיך אַמאָל ענדיגען און אַז זיי וועלען ווי-דער בעקומען בעשעפטיגונג. זיי שטיי-ען ביים ברעג פון זייער עקזיסטענץ מעגליכקייט, אפשר וועט זיי נאָך געלונ-גען צו האַלטען זיך א קורצע צייט אויף דער איבערפלאַך פון אָבגרונט, אָבער ווער ווייס ווי לאַנג?...

אָט די קאַטעגאָריע אַרבעטסלאָזע פי-לען זיך אַמערגסטען און עלענדסטען. זיי קלאַפּען נישט אין די טיהרען פון די צדקה-פעראיינען, פון די גמילות-חס-דים-קאַסעס; זיי מאַכען אויך נישט קיין דעמאָנסטראַציעס, פּראָטעסט-פערזאַמלונ-גען, וואָס זאָלען וועקען אויף זיי די אויפמערקזאַמקייט פון די „מאַסגעבינגע ספערען" אָדער פון די נאָך פערהאַנע-נע אַרבעטס געבער; זיי זענען אין זייע-רע היימען — און וואַרטען, אויף וואָס וואַרטען זיי? זיי, ווייסען אַליין נישט!...

אזוי פערגייען טעג, וואָכען, חדשים — יאָ, אַפילו יאָהרען און עס בעווייזט זיך אַלץ נישט די הילף און פאָרם פון אַרבעט, א פולשטענדיגער יאוש נעמט אָרום אזאַ גייסטיגען אַרבייטסלאָזען, וואָס פילט זיך אָפּגעגאַרט אין זיינע האָפנונגען און ערוואַרטונגען!

דער פעדרוס און די פערביטערונג פון אָט די האָפנונגסלאָזע גייסטיגע אַר-בעטער ווערט נאָך עמפינדליכער ביים בעוווּסטזיין, אַז ערגיץ וואו איז דאָך נאָך פערהאַן אַרבעט און מען דאַרף פאַר דער ראָזיגער די בעסטערע אַר-בעטס-הענד! וואו בלייבט פונדעסטוועגן די נאָך גרויסע צאָהל פאַבריקאַנטען, אינדוסטריעלער, פּראָרוצענטען און סתם געשעפטסטירענדע, ביי וועלכע עס איז טאַקי נאָך דאָ וואָס צו טוהן און נויטי-גען זיך אין אַרבייטס-קרעפטען? פאַר-וואָס קומען זיי נישט צו הילף אין אַזאַ עת

ראַדאָם זינגט דעם פּאָפּולערן טאַנגאָ „רעבעקאַ"...

גאַס-איינדרוקען פון אביחיל

אונזער ראַדאָם לאָזט נישט דורך קיין איין געשעהעניש. אַז זי זאָל עס נישט אויסנוצען לטובת הכלל... איבערהויפּט איז דאָס געזאַנג געוואָרען בנוגע די אַלערליי מאָדערנע טאַנגאָס, פּאָקסטראָ-טען, בלועסען און וואַלצען, וואָס קומען צו אונז פון דער ערשטער קוועלע און בעהערשען נישט נאָר דעם בעסערען ליעבהאָבער פון שענעם טאַנגאָ און פּאָקסטראָט, נאָר עס געפינען זיך שוין פּראָפעסיאָנעלע גאַס-זינגער. וואָס וואַר-טען נישט לאַנג מיט די פאָלקס שאַ-סונגען און זיי צעטראָגען באַלד די קאַבאַרעט-ליעדלעך איבער די הויפען.

די מעהרסטע פערשפּרייטער פון די דאָזיגע אַקטועלסטע ליעדער אין אונזער שטאָט זענען ווי די בעוואוסטע אָרימעלייט מיט די האַרמאָניקאַס און גיטאַרעס, וועל-כע צוטראָגען יעדעס ניי-געשאַפענע ליעד איבער די הויפען. דער בעטלער צוגיסט זיך מיט דעם אויפ'ן קול און אויפ'ן פידעלע, אָדער מאַנדאָלין, מענשען גע-הען דורך, הערען זיך איין די ענגלישע טענער, ווערען מיטגעריסען פון דעם נייעם שלאַגער, וואָס שילדערט אזוי אויפ'ן פּרימיטיווסטען שטייגער די גרוי-סע געשעהעניש, וואָס ס'האָט פּאַסירט. קומט מען אַהיים — זינגט מען נאָך אַ פּראָזע פון ליעד; דערמאָנט מען זיך אַ פערז. זינגט איינער נאָך א פערז. אַ צווייטער — אַ צווייטען פערז. אַ דרי-טער פערטען-אויס די זעלביגע און אַזוי פון מויל צו מויל ווערען בעריהמט די גאָלדיס, ביאַלאָסטאָצקיס, פעטער-בורגסקיס, קאַגאַנס, וואַרם און די איב-ריגע חבריא, וואָס שאַפען די פאָלקס-באַלאַדען.

און טאַקי באַלד די ערשטע טעג, נאָכדעם ווי דער „רומבאַ" איז אָבגע-שטאָרבען... און גראַליקאָסקי'ס ראַדיאָ-גלאָשניק האָט אויפגעשאָטען — „אָה מאָי וויכאַזשאַני"... זענען שוין אין די הויפען פון די ראַדאָמער גאַסען געשטאַ-נען יודישע אָרימעלייט מיט מאַנדאָלינעס מיט פידעלעך און מיט האַרמאָניקעס, געזונגען און צוגעשפּילט זיך ביאַלאָס-טאָצקיס נייעם טאַנגאָ „רעבעקאַ", וואָס איז ווי בעוואוסט געבויט אויפ'ן אומעט פון יודישען פאָלקסליד און עס זינגט זיך מיט די ווערטער פון וואָלאָס יו-דישלין פערטייטשט:

כ'האָב דיך געזעהן צום ערשטען מאָל און פיהל
ווי מיין האַרץ האָט אין דער שטיל
אויסגעטומלט: „דאָס איז זי
דאַכט זיך מיר'לעך זענען דאָ א סך,
נאָר קיינער איז צו דיר נישט גלייך
מיין איינציגער טרוים — דאָס בינזט

עולם געהט "דורך הין און צוריק. דערהערט די טרויעריגע טענער, שטעלט מען זיך אָב. מען הערט זיך איין, דער בעטלער שפּילט-צו אַפּיסעל מיט'ן פּיס-

ביאליק דער אחד-העמיסטישער פאעט.

צום 60-יעהריגען יובילעאום.

די סיטפערע העברעאישע פובליציסטיק פון פאריגען יאהרהונדערט, לאזט פון זיך אויסשיילען 2 לייט-מאטיוען, וועלכע מ'קאן, אויב מ'בעשטייט אביסעל צוצווזינריגען מיט פראזע — אנרופען די מאדערנע חלוקי-דעות צווישען די בית הלל און די בית שמאי. מיר מיינען דעם פולמוס צווישען אחד-העמן און בערדיצעווסקין. אחד-העם דער טעארעטיקער פון גייסטיגען צענטער דער גרינדער פון ארדען „בני-משה" דער מחבר פון „על פרשת דרכים" ביי וועמען אלץ גראוויטירט צו גייסט און עטיק, דערמאנט שלא במתכוין אין יענעם גרייסטען ענטפער, וועלכען הלל הזקן האט געגעבען א אראמעאישען גוי. אז די גאנצע תורה בעשטייט בלויז פון איין עיקר-דאגמא: ואהבת לרעך כמוך... פון דער צווייטער זייט דער טראגישער יודישער „ניציאניסט" ד"ר בערדיצעווסקי, וועלכער האט געפארעט בכל חמר הדין א „איבעראנדערשונג פון די ווערטען" (שנוי ערכין) א רעוויזיע אין דער גאנצער יודיש היסטארישער בעגריפען - איינשטעלונג וועגען „גוט ס" און „שלעכט ס" און האט געטענה'ט (זאגאר אויפגעוויזען מיט גענייאלע איתות ומופתים) אז אחד-העמ'ס „יהדות" (ובי-אים-עסיק, תורה גייסט וכו' וכו') אז אפילו די יודישע צוגעבונדענקייט צו ספר-קולטור, אז דאס אלץ איז אן און פאר זיך שלעכט. דאס איז נומער איינס און, אז נומער צוויי זענען נאר די דאזיגע אייגענשאפטען נישט אריגינעל יודיש...

די יודישע אומה האט זיך לויט בערדיצעווסקין אייביג געריסען צו לעבען, צו פרייהייט, צו קאמפף פאר אייגעננוציגען „נוכס" -- קורץ: צו א ניציאניסטישער „הערדען מאראל", וועלכע די כהנים, די מחוקקים, די נביאים, די סופרים, די פרושים האבען פערטוישט „קינסטליך" געגען פאלקסווילען אויף א „שעוליכער" „עבדים מאראל" פון אלטרואיזם...

אזוי איז בערדיצעווסקי געווארען דער אריגינעלסטער „נהיה ככל הגוים"— טעארעטיקער פון אלע צייטען, דער פולער קאנטראסט צו אחד-העמ'ן. אבער זוכענדיג אין דער יודישער געשיכטע טיפען וועלכע זאלען ענטשפרעכען זיין היסטאראזאפיע האט בערדיצעווסקי פסיכאלאגיש דוקא די דאזיגע טיפען געפינען אין די עקסטרעמסטע תורה-מחמירים די בית שמאי... וועלכע ער האט גלאריפיצירט פונקט ווי ניצשע זיין „איבערמענש" און געהייסען האט עס:

פיר דארפען „איבערמענשען", שמאי'ס, וועלכע זאלען זיין ריקזיכטסלאז, שטאל און אייזען פאר א אייגענעם פרינציפ אין געגענזאץ צו די מקילים די בית-הלל, די וותרנים פשרנים, לא קרירה-ילא חמימא'דיגע גייסט און ליעבע-טעארעטיקער...

(עס האט א קונסט-רעפראדוקציע פון מאלער מינקאווסקי אויב כ'האב קיין טעות נישט א. נ. „הלל ושמאי" קומט דארט טאקי הלל הזקן ארויס „נאטירליך" מילד און אידעאל—גוט ווי אין יעדען יודס איינבילדונג און שמאי מאכט א איינדרוק ווי להבדיל א היינטיגער אייזערנער דיקטאטאר)... ביאליק און צערניכאווסקי די קאריפעען פון יעצט מאדערנער העברעאישער פאעזיע, ציהען ווייטער בחשאי דעם ראזיגען קאנפליקט הלל—שמאי, „אחד-העם"— בערדיצעווסקי. ביאליק דאס איז די געלונגענסטע פארטזעצונג פון בית-הלל'דיגען „אחד-העמיזם". אין דער צייט וואס צערניכאווסקי רעוואלטירט קרעפטיג און מיט ערפאלג און ריעט ווי מ'זאגט: די „סבורה זרה". שטעהט ביאליק און זינגט א למנצח צו אחד-העם'ן און איז איבערגליקליך מיט'ן רבין (צבאיך לא רב המורה אבל לנו יש רב") און אין א שפעטערדיגער פאעמע:

לא הכות את ידי באגרוף למדתי
בתרוש וזנונים לא כליתי כחי
לשיר שיר ד' בתבל נולדתי...

(כ'האב קיינמאהל זיך נישט געאיבט אין פויסט-שלעגעריי: כ'האב יוגענד יאהרען נישט אפגעצערט אויף „וויין, ווייב און געזאנג" — כ'בין גאט'ס דיכטער") און פארדאס זינגט דער „יודישער גריך" צערניכאווסקי א תפלה צום זון-גאט „אפאללא" און בייזערט זיך אויף דער יודישער מאראל וואס האט געפינסעט דעם לעבענס-אימפעט מיט רצועות פון תפילין...

ארבייט ביאליק א לעבען א גאנצעס אויף צו מאדערניזירען די מאטיוען פון שם וסבר (זעה דאס „ספר האגדה" פירוש ביליק למשניות א. א. וו.) — נעמט צערניכאווסקי און פערבעט אין העברעאישען ליטעראטור-היכל אזעלכע „חשובע אישפוזין" ווי די „שירי אנקריאון" (א גריכישער „למנצח על השכרות") די „איליאדע" פון האמערען, ווערק, וועלכע זענען זיינער צייט געווען פאר צערניכאווסקי'ס „זיידען" פרידריך ניטשע, א געוויכטיגער שטיפונקט אויף וועלכער ר'האט געבויט זיין אינדיווידואליסטישע „איבערמענש"-טעאריע פון וועלכער ס'האט געשעפט מיט פולע עמערס בערדיצעווסקי... זאגט ביאליק אחד-העמיסטיש „אדון עולם" אדער „יתגדל ויתקדש" און פיהרט איין די מאטיוען פון ר' של-

דעל און זינגט ווייטער ריהרענד:

ביזט אריין צו מיר אין מיין קלייטעל
איינגעקויפט זיך אויבס א בייטעל
און געשטראהלט ווי די זונען-שיין!
האסט געשמייכעלט און געזאגט „אריע"
אך ווי עס טהוט מיר וועה.

וואס נישט געקענט האב איך דיך דאן געענדיגט דעם צווייטען פערז צעגיסט ער זיך ווירער אויפן קול און צולאזט זיך מיט מעהר פאטאס צו שילדערען דאס בילד, ווי עס האט אויסגעזעהען די אמאליגע ליבע, וואס דריקט זיך אויס אינם רעפריין:

דו מיין אויסגעטרוימטע,
דו מיין אויסגעבענקטע
צי האסטו געהערט א מאל פון מיר,
אז אין א קליין שטעדטעלע בענקט
א בחור
טרערען גיסט ער נאך דירז....

דאס איז ערשט די איינלייטונג, דער אריינפאר. איצט הויבט זיך אן די אקציע פונם רעפריין:

רבקה'לע בעשיינטע, רבקה'לע בעחנטע
צו קאנסטו ביין חייבעלע זיין
כ'וויל דיך פיהרען ווי א פרינצעסין
אין א פאלאץ אריין...

אין דעם זינגער'ס קול פערגעהט זיך און דאס פידעלע צעגיסט זיך, און די הארמאניע צעשפילט זיך און עולם ווערט ארום זינגער געשפאנטער צו הערען. וואס דאס ליעד וועט דערצעהלען און דער בעכלער שטורעמט ווייטער אויפ'ן קול:

געוואלד, א געלויף, א פרייד —
שטעל איך מיר פאר, גאסעניו מיין,
אויף דיר א חופה קלייר
און פון דיין פנים שיינט דער כלה'ס
חן!.

און לויט דעם כאראקטער פון דער הארציגער מעלאדי-ע פון רעפריין ווערט דער עולם שטארקער געריהרט, אבער באלד הערען זיי ווייטער מיט א פערכאפטען אטעם:

דו מיין אויסגעטרוימטע,
דו מיין אויסגעבענקטע,
צי פיהלסטו מיין ליעבע און פיין!
נאר ווייל איך בין ארעם,
בלייבט דאס א חלום
דאס גאנצע לעבען מיין...

דער עלעגישער עלעמענט אין דער מעלאדיע, וואס פאסט זיך אזוי צו דעם אומעט פון אלע קראנקע אויף ליבע, רעדט שטארק צום הארצען פון אלע בענקענדע, ענטוישטע און דורך דער איצטיגער קריזיס-צייט פערלאזענע און פערגעסענע מיידלעך. דער זינגער רייסט אבער פלוצלינג איבער דאס ליעד — אז מען וועט איהם געבען א פאר גראשען. וועט ער פערענדיגען דאס ליעד— זאגט ער און שרייט-צו: שענקט א נדבה אן ארימען יוד מיט א ווייב און פיצעלעך קינדערלעך. שענקט, יודען, שענקט!

און ווער האט עס אזוי פיעל מוט צוליב א פאר גראשען אוועקגעהן און נישט הערען דעם סוף פונם היינטיגען מאדערנעם טאנגא „רעבעקא"ן ווארפט יעדער איינציגער דעם זינגער אריין א פאר גראשען און דאס שטימעלע צעזינגט זיך ווייטער אזוי ריהרענד:

כ'געדענק א טאג, געפיהלט זיך שוואך.
געגאנגען וואשען זיך צום טייך,
אנגעפאהרען בזוטו דאן...
נעבען דיר אין געזעטען — „ער".
א חתן צו א קאוואלער...
און אפשר איז דאס געווען דיין מאן...
מיין קאפ האט זיך פערדרעהט געשווינד.
איך פיהל זיך אזוי שלעכט אצינד
אויפ'ן הארצען דריקט אזוי שווער...

■■■■■■

ציה דער גרויסער ארמעע ארבעטסלאָזס, אנגעשטעלטע!

א גאנצע סאציאלע שיכט איז פערצווייפעלט און גייט כמעט אונטער פאר זייערע אויגען; טויזענטער פון מער ווייניגער אינטעליגענטע און לייסטונגספעהיגע ארבעטס-קרעפטען ראנגלען זיך מיט'ן לעבען אין א פערצווייפעלטען קאמף - און די געזעלשאפט זעהט עס נישט! ערשט ווען א קאטאסטראפע איז שוין געשען און מען פיהלט זיך מאראליש שולדיג, ערשט דעמאלט הערט מען—און דאס אויך בלויז אויף א מאמענט — זעענדיג אבער ס'איז שוין צו שפעט.

דער דאזיגער ארטיקעל איז נישט קיין אנקלאגע געגען וועמען עס איז, ס'האנדעלט זיך דא נישט וועגען בעשולדיגען און פארווארפען געגען עמיצען. מיר האבען בלויז געוואלט אויפמערקזאם מאכען אויף דעם טרויעריגען גורל פון א בעשטימטער שיכט מענשן. אויף די גרויסע נויט פון דער ארמעע ארבעטס-פעהיגע, ארבעטסוויליגע, אבער ארבייטסלאזע קרעפטען, וואס זוכען בעשעפטיגונג. מען מוז דאך עפעס טון צו שאפען הילף אין פארם פון ארבעט פראדוקטיווער ארבעט פאר גייסטיגע ארבעטער!

מקרי

מה בן גבריאל. נעמט צערניכאווסקי און פיהרט אויך אריין דעם לעבענס־לוסטיגען אריסטאקראט ר׳ עמנואל הרומי און זינגט זיך „שיר השירים״ דיקא מיט׳ן „פראסטען פשט.״ ון אפילו דארט ווי ביאליק רעוואלטירט געגען יודישען גאט ווי למשל אין „משא נמירוב״ שרעקטען מיר זיך ווייניג פאר דעם דאזיגען „ראדיקאלען אפנויג״ ווייל מיר פיהלען בחוש: דאס איז די רעוואלטע פון... ר׳ לוי יצחק מבערדיצעוו. און ער ר׳ לוי יצחק איז שוין לאנג אריינגעגאנגען במחשבה אין דער סינטעטישער „יהדות״ פון אחד - העמ׳ן...

אזוי גענוי אחד־העמיסטיש זעהט אויס דער גאנצער עפישער און לירישער ביאליק. די גאנצע שפע פון טעמען, אביעקטען, וועלכע זענען ארויס געלייטערטע און געפורעמטע פון זיין מייסטערהאפטער משורר־פעדער. מיט „איין און דעם זעלבען ערפאלג״ זינגט ביאליק „שירי חזעם״ (פייערדיגע צארן ליעדער) ווי א נביא, פרעכטיגע נאטור בילדער מיט א טענדענץ פון „ברכי נפשי״, ליעבע ליעדער וואס שטעמען, מיט קדושה (הכניסיני „בית ישראל״ איך? „הולכת את מעמי״) פילאזאפיש אביעקטיווע און סוביעקטיווע וויזיעס, מיט׳ן גאנצען ערנסט פון דער מיטעלאלטערליכער העבראישער פאעזיע ציון־ליעדער — ווי ר׳ יהודה הלוי און ס׳פעלען אויך נישט די שפיעלעוודיגע לייכטע טענער פון געגענווערטיגען פאלקסטום אין ביאליקס וואונדערבארע פאלק׳ס ליעדער. דאס האט דער אחד־העמיסטישער חוש פאר סינטעזע און פאר קאנצענטראציע פון אלעם וואס איז יודיש, בעוויזען דעם דיכטער זיך צוצורירען צו די דאזיגע אביעקטען און צו געבען זיי אזא אט א קאלאריט.

„אחד העם״ האט ווי בעקאנט געבויט זייגע השקפות אויף׳ן יסוד פון הערבערט ספענסערס סינטעטישער ענטוויקלונגס־טעאריע, דעם געזעץ פון „שטאף בעהעפטונג״ וועלכער הערשט אין דער אסטראנאמיע, געאלאגיע נאטורוויסענשאפט, סאציאלאגיע און א.וו. פון דאן שטאמט אחד העמ׳ס דראנג נאך סינטעטישער יהדות, נאך קאנצענטראציע און „שטאף בעהעפטונג״ פון אלע יודישע גייסטיגע קנינים און ווערטען: די אידעאלען פון א „גייסטיגען צענטער״ — טעריטאריאל, אין די שטרעבונג צו קאנצענטרירען די יודישע קולטור־שאפונגען אין איין בוך א. נ. „אוצר־היהדות״ א ענציקלאפעדיע פון יודאיזם, וועלכע „אחד־העם״ האט אפילו אנגעהויבען ארויסצוגעבן. דער דאזיגער דראנג נאך סינטעזע ליעגט ביאליק׳ן ממש אין בלוט און יאהרען דורכאנאנד ווי ביאליק פראפאגירט די אידעע פון א מאדערנער „אנשי־כנסת הגדולה״ וועלכע זאל מאכען א „כנוס״ איבער קלויבען און איבערזופען די יודישע דיאספארא־ליטעראטור און זי „שליסען״ פונקט אזוי ווי מ׳האט געשלאסען דעם תנ״ך, די „משנה״

דער דאזיגער דראנג נאר „שטאף בעהעפטונג״ אין א טיעפערען און אוניווערסאלען פערנעם קומט צום אויסדרוק אין וואונדערבארען עסיי פון דיכטער א. נ. „הלכה ואגדה״ אין וועלכן מיר זעהען בחוש די סינטעזע די „שטאף־בעהעפטיגונג״ צווישען ליטעראטור און לעבען צווישען שענער ליטעראטור (בעלעטריסטיק) און וויסענשאפט צווישען דעם געזעץ דעם דין, דער הלכה פון היינט אין דער ערצעהלונג, דער לעגענדע און דעם ליעד פון מארגען... דאס איז א ענטפער די אלע „עסטעטישע״ פורקי עול וועלכע נעגירען דאס ערנסטע. - די „הלכה״ און שטעהען אויפ׳ן שטאנדפונקט פון בלויזער „אגדה״ אזוי אין לעבען ווי אין דער ליטעראטור פון סתם „קונסט לשם קונסט״ פון „שירה לשמה״ אהן ענגערער בעהעפטונג מיט לעבען... אזוי איז בלי־משים ביאליק דער ראמאנטיקער, ביאליק דער אחד־העמיסט, געווארען דער טעאריטיקער פון דער אולטרא - מאדערניסטישער ליטעראטור־אויפפאסונג אז עס איז נישט פערהאן קיין סתם „געזאנג צו רער לבנה״ און קיין „לשמה״ געניצען צו דער זון... אז אין יעדער שורה פון דיכטער דארף אויסגעהעפטעט ווערן א לעבענס־טענדענץ וואס זאל אין זיך טראגען די בעדערפנישען פון לעבען און איהם ריענען. און מיט מאדערניסטישער סאטיספאקציע לייענען מיר ביי ביאליקען נאך מיט 10 יאהר צוריק א ליעד וועלכען ער האט אנגעשריבען צו זיין 50 יעהריגען יובילעאום:

שחה עלי נפשי תחת משא אהבתכם...
אללי לי פי הייתי אפתרא בלגינחכם
לא משורר אני לא נביא
חוטב עצים אנוכי

(כ׳ברעך זיך אונטער דער לאסט פון אייער ליעבע... ווען מיר אז כ׳בין געווארען די קל נגענדיגע מטבע אין אייער —פוסטקייט. כ׳בין קיין נביא נישט קיין דיכטער כ׳בין א האלץ־העקער)

ביאליק פיהלט זיך, געטראפען ווען די קריטיק גלאריפיצירט איהם אלס „נביא״ ער איז דער האלצהעקער, דער וואס האט אויסגעפורעמט לעבענס טענדענצן אין יעדער פאעמע און ליעד זיינעם. „משא - נמירוב״ איז נישט געווען קיין סתם נאכאמונג פון סטיל פון די נביאים. דאס האט זיך דער דיכטער געשטעלט אויף די „באריקאדען״ פון די קישינעווער חורבות און אראבגעדונערט צו די אהן „מעם געשטארבענע און געשעגדעטע״ ביז ר׳האט ביי די אוראייניקלעך פון די מכבים צוריק רייף געמאכט דאס געפיהל פאר זעלבסט שוץ, פאר „הגנה״... אין אונזער שטורמישער צייט ווען פון ראמאנטיק איז שוין קיין שפור נישט געבליבען. ווען אויפ׳ן ארט פון דער „לבנה״ איז געקומען דער אעראפלאן. אויפ׳ן ארט פון „גרינעם וואלד״—דער טראקטאר, אויפ׳ן ארט פון דער אידיליע —דער פאבריק׳ס רעפעדטאוש... איז ביאליק׳ס „לעבענס־פאעזיע״ די גרעסטע סאטיספאקציע פאר א 60־יעהריגען נאך דערצו א אחד־העמיסטישן פאעט...

י. ש.

נאטיצען פון דער וואך

ראדאמער קהל אַ אָפטער גאַסט אין דער פּראָקוראטור.

וואס וועט זיין מיט אונזער ראדאס? ווי א מארגע קללה, ממש ווי די תוכחה וואלט אויסגעגאסען געווארען אויף אונזער שטאדט וועלכע ווערט כסדר דערטרונקען אין א זומפ פון וויסטע מחלוקות. אונזער יודיש לעבען דא ווערט סיסטעמאטיש דורכגעפוילט. דעמאראליזירט און צוטראכען אויף פיצלעך.

אלץ זעהט, אלץ הערט, אבער יעדער שווייגט. אין איש שם על לב. פחד אין אפאטיע. רעזיגנאציע און יאוש האט אלץ אין אלעמען ארומגענומען

די לעצטע ערשיינונג איז ממש א טראגעדיע. נישטא קיין פיינליכעס, קיין קרענקליכערס ווען מען מוז פערשטאפן דאס מויל אין קאנטראלירען יעדעס ווארט, וואס מען וויל זאגען. ס׳איז א שרעק און א וועהטאג ווען מ׳הערט פון אזוי פיעל אומרעכט און מזעהט אזוי פיעל עוולות און מען מוז שווייגן. ס׳איז נאך מעהר ווייטאגליכער, שוידערליכער ווען איין יוד קוקט דעם צווייטען יוד אין די אויגען מיט חשד, מיט פערדאכט, מיט מורא. און אנשטאט צו רעדען מיט איהם עהרליך אזוי ווי ער רעדט און זאגען דאס וואס ער פיהלט. מוז ער יענעם אונטערשפיעלען אונטערחנפהנען און זיך פשוט צולעקן צו איהם, אז יענער זאל מיינען אז ער איז אויף זיין זייטאין האלט מיט איהם שטאל און אייזען..

אזוי דרעהט זיך ארום א גאנצע שטאדט אין א כשוף־ראד פון צביעות פון זעלבסט־אבנארעריי, פון פאיאצישקייט. מען מוז פערלייקענען דעם אייגענעם איך, אבמעקען די אייגענע פיזיאנאמיע און אויסראטען די אייגענע געפיהלען. מען מוז פענטען אין קייטען דאס ביסעל געוויסען און פערניכטען דאס ביסעל אויפריכטיגקייט אויב עמיצער פערמאגט עס נאך.

ס׳איז א נסיון, ממש א געפאהר צו שטעלען זיך אויף די זייט פון איינעם פון די קעמפערישע צדדים, מעג מען אפילו זיין בעלארען מיט גאנץ תורת משה, מיט גערעכטיגקייט, מיט יושר, מיט־אמת, וועט דאס ווייניג העלפען. מעגען קומען מענשען, וואס זענען ריין ווי גאלד און לויטער ווי קרישטאל קוים וועלען זיי וואגען צו האלטען מיט איינעם פון די צדדים. וועלען זיי פערשריגען ווערען און מען וועט זיך מיט זיי אברעכענען, אז זיי וועלען האבען צו גערענקען. זענען זיי אפשר גערעכט די עהרליכע, נייטראלע, אביעקטיווע, וואס זיי קומען באלד נישט, נאר שטעהען פון ווייטענס און קוקען.

אבער וואס איז דער פועל יוצא פון אזא משינה׳דיגע לאגע?

אנשטאט א שטארט זאל ארויסטרעטען מוטיג, מיט ווירדע, מיטן בעוואוסטזיין פון שטאלצע פרייע בירגער, אראבווארפען פון זיך די שקלאפענקייטען פון אייגענע ברידער און לאזען הערען איהר ערליכע שטים אהן נושא פנים צו זיין דעם, אדער יענעם, נאר האלטען מיט די, וואס שפארען זיך אן וועניגסטענס כמעט אויף 50 פראצענט אמת און בעקעמפען די, וואס בעגעהען כחלות און אומרעכט. אנשטאט דעם זענען די פאלגען די, וואס ריין יודישע ענינים הויבען אן געפינען זייער ארט אין דער פראקוראטור און געריכטען ווי זעהען מיר דאן אויס אין די אויגען פון די זלוכה׳שע גערעכטיגקייט׳ס־היטערן?

דאס איז אונזער ראדאמער ספעציפישער טראגיזם. עס איז געבראכען אונזער אינערליכע גאנצקייט. מיר זעהען נישט קאנסאלידירט און פעראייניגט די ראדאמער עדה איז געגליכען ווי א צופלאשעטע סטארע, וואס האט פערלוירען איהר פיהרער. נישטא די אויטאריטעטע קראפט, וואס זאל ווירקען, וואס זאל מאגנעטיזירען, וואס זאל בעאיינפלוסען און וואט זאל פעראייניגען און בילדען אנ׳איינהייטליכען געזעלשאפטליכען כח.

וואלטען מיר אזא כח געהאט; וואלטען מיר נאך נישט געווען אטראפירט און אזוי גייסטיג געפאלען און דערנידעריגט; וואלט און אינז נאך פולסירט

די עמפפינדונג פאר א ביסעל געווייסענהאפטיגקייט און וואלט ביי אונז נישט טויב געווען דער חוש פאר פעראנטוואָרטליכקייט און עהרליכקייט — את, דאן וואלט ראדאם אזוי נישט אויסגעזעהן. מיר וואלטען נישט געוואָרען אזוי להרפה ולבזיון און בכלל דאס גאנצע אָרטיקע יודישע געזעלשאפטליכע לעבען וואלט געטראָגען אני'אנרערען כאראקטער. מיר וואלטען דאן, זייענדיג צעמענטירט און בעהאפטען מים איין עהרליכע דעה, דורכנעדרונגען מיט א ערנסטע כונה און פעראייניגט צו איין אידעאלען צוועק — נישט געלאָזט זיך פון קייגעם אומווערפען — און געשטירצט ווערען. נישט איינער, נישט הונדערט און אפלו מעהר, וואלטען געקענט ברעכען אינזער פעראייניגטען כח. אזעלכע אויפשטענדיגע וואלטען איזאָלירט געווארען און אויסגעשלאָסענע פון דער יודישער מהנה וואלטען זיי אומעטום געטראָפען פאר זיך פערמאכט אלע טהירען.

ווען ס'וואָלט ביי אונז נישט געהערשט אזא פירור-הלבבות און די ראראָמער יודישע בעפעלקערונג וואלט נישט געהען אזא צופלאָסענע מאסע, נעדריסעלט און געפיערטעלט אויף פערשידענע גרופעס און גרופקעלעך. נאָר צונויפגענומען און בעהויכט מיט איין ררא(נג), מיט איין חילענס-קראפט נאָך א טראָפען גערעכטיגקייט, ווען ס וואלט אזוי געווען וואלט יעדער פרוב-אנגריף סיי פון א יחיד, סיי פון רבים, זיך באלד אנגעסטראָפען אויף א מעכטיגען פעראייניגטען ווידערשטאנד פון א קאארדינירטער, געזעלשאפטליך-בטוואוסטזיניגער מיינונג וואס וואלט אט יענעם דעסטרוקטיווען כה באלד אין תה לת אונטערגעבראָכען דערלאנגענדיג איהם זיין פערדינסט'ן לוין דוקא אין די גרעניצען פון דער דער יודישער גאס און מיט ריין-יודישע מעטאָרען. ס'וואָלט גענוג געווען א בלויזער פאלקס-משפט געגען די וואס ווילען אונז צוברעכען און הריב מאכען. אז יענע זאלען אלס געשטעמפעלטע אטענטעטער פערלאָזען מיט שאנד דעם מלחמה פלאץ. און מעגליך אז זעהענדיג פאר זיך אזא געשלאָסענעם פראָנט פון דער ראראָמער יודישער געזעלשאפטליכקייט, וואלטען אט יענע אונזערע אייגענע שטאָם - ברודער מיט גרויטע אפעטיטען צו מאכט און רעגירען, מורא געהאט זיך צו לאָזען זיך אויף אזעלכע ווייט - פערפיהרערישע עקספערימענטען און צו - רעזיקאלע ווענען...

יאָ, פראָקוראטור און געריכט זענען נייטהוענדיגע מלוכה-אינסטיטוציעס צום שוץ און ארדנונג'ס-זיכערקייט פאר די בירגער, אבער מיט ריין - יודישע ענינים וואלטען מיר זיי דאן נישט בעלעסטיגט. די יודישע געזעלשאפט אלס א דערוואקסענע און פעראנטוואָרטליכע וואלט זיך אין אזא פאל אליין אנ'עצה געגעבען, אדער ס'וואלט אפשר באלד דפדצו נישט געקומען מ'זאל ארויסטרעטען אין דרויסען מיט אזעלכע בעשולדיגונגען.

דאס איז חטאת הקהל, דאס יודישע ראדאם אליין איז שולדיג מיט זיין אפאטיע און יאָ-ניתא'רינע און נישט ניתא'דינע, אבער גלייכגילטיגע בעציהונג צו אלעם. אבער די דאָזיגע אפאטיע ווערט זיך אמאָהל ביסער נוקם זיין און שפּעטער ווערט שטאַרק בעדויערן ווען מ'וועט דערזעהען אין א שיינעם העלען טאָג ווי דאס גאנצע יודישע לעבען אין ראדאם איז פערוואנדעלט געווארען אין איין גרויסע חורבה.

מעשי אבות ירשו בנים.

דאס פראַצעס'רען זיך און דאס פערשיטען מיט אנקלאגעס און מסמאייאלען די מאכט - אינסטאנצען האט זיך אין ראדאם אזוי איינגעסטען, אז אפילו דער יונגער דור האט די תורה שנפל איבערגענומען און לאָזט זיך אויך אויף די זעלבע וועגען.

האט דאך די יוגענד א פשוט'ען קל-וחומר: מה-ראך די עלטערע. די מנהיגים, די וואס ברויכען זיין די מורי-דרך מעגען; אויב מען קריגט זיך אין און אום די קהלה קען מען צווישען זיך אנדערש נישט דורכקומען, נאָר מען מוז געהן צום פראקוראָר אדער אין געריכט. טאָ פארוואס זאלען די יוגענדליכע זיין אנ'אויסנאַהם און אויך נישט נאָכטוהן דעם זעלבען ביישפיל?

מיר מיינען עס אקעגען דעם לאָקאל סכסוך צווישען די יוגענד-ארגאַניזאציעס החלוץ און ברית-טרומפעלדאָר, וועלכע האבען זייער דין תורה נישט געקאנט ליקווידירען צווישען זיך אויף א פרידליכען אופן און געמוזט אזש אנקומען צו דער אינטערווענץ פון פאָליציי און פראָקוראטור.

ס'איז דאָך גאנץ נאַטירליך און א עלעמענטארע זעלבסטפערשטענדליכקייט מען זעהט ווי גרויסע, עלטערע און דערוואקסענע קאָנען נישט, אדער ווילען נישט זיך זעצען צו איין טיש זיך אויס'טענה'ען. זיך דורכרעדען אָפענהערציג און אהן שום פאָראָפּהאַלט ערקלערען וואס איינער האט צום צוויי־טען; ווען יאהרען-נאָכאנאנד פיהרט מען א קאמף בענוצענדיג די גמערליכסטע כלי'ן און מ'קאן נישט ביי זיך פועלען מוחל צו זיין כאָטש אויף איין מאמענט פון די אוננעצוימטע אמביציעס און ארויסווייזען פערשטענדניש פארן צווייטען צד, טאמער איז ער פארט גערעכט; ווען ביי א מחלוקה ארום קהלה, וואס איז א ריין יודישע פראגע קאָנען די געגנער נישט געפונען קיין געמיינזאמע שפראך און אנשטאט צו ליקווידירען דעם קאמף אינווענינג צווישען זיך אין די אייגענע מויערען ווענדעט מען זיך נאָך הילף צו אויסערליכע השפעות, טאָ וואסזשע זאל זאגען די יונגע גענעראַציע, וואס האלט זיך פאר מאָדערנער און וועלטליכערז.

מעשי אבות ירשו בנים, זאגט מען א ווערטעל. אז די טאטעס מעגען מעגען די קינדער אוראי. ווען מען נעמט א קהלה, וואס איז דער אויסדרוק פון דער יודישער רעליגיע, יודישער טראדיציע, וואס האלט אויף אין זיך אלע עיקרים פון יהדות. ווען מען נעמט אָט די איינציג - געבליבענע קערפערשאפט פון אונזער יודישע אויטאנאמיע אין דער דיאספּאָרע און מען צעברעכט זי און מען רייסט אונטער איהר אנזעהען און חשיבות און דערביי בענוצט מען זיך מיט אזעלכע ריקזיכטסלאָזע קאמפס מיטלען, וואס זענען מכש א שאנד-פלעק נישט נאָר פאר אונז, נאָר אפילו פאר דער דרויסענדיגער וועלט. און אויב דאס איז נאָך חעניג פיהרט מען דעם קאמף ארויס דוקא אויף דער נישט יודישער גאס און געטוהן ווערט דאס דוקא דורך אונזערע מדריכים און מנהיגים, וואס פרעדיגען תמיד מאראל און צוגעבונדענקייט צום יודישען פאלק אויב דאס אלץ ווערט אנגעטוהן פון די טאטעס, וואסזשע זאלען די קינדער זאגען? היינט, וואס איז זיך דאָ צו־וואונדערען. וואס ביי א סכסוך צווישען די יוגענדליכע אָרגאניזאציעס החלוץ און ברית-טרומפעלדאָר, איז מען מיט דער דין-תורה אוועק צו פאָליציי און פראָקוראטור? לויט דער אויפפיהרונג פון די עלטערע, פון זייערע ווען-ווייסזער זענען זיי פולשטענדיג אין בעסטען ארדנונג און וואס זיי זאלען נישט טוען וועלען זיי האבען א תירוץ — נאָט, קוקט און זעהט וואס אונזערע גרויסע לייט טוען. מיר זענען דאָך צדיקים!

אבסערוואטאָר

דער ביתר'ישער קאנצערט.

ווי זאָגט עפּעס א תלמוריסטיש ווערטעל: „הכל תלוי במזל", אפילו — א קאָנצערט. בפרט ווען אין אונזער שטאָדט זענען לעצטענט אויפגעטרעטען אויף דער עסטראדע אזעלכע מייסטער און טעאטראלע קינסטלער ווי גרשון סירא-טא, „די יודישע באנרע" און קלארע סעגאלאָוויטש, האט שוין דער ביתרישער קאָנצערט פאריגען שבת-צו-נאכט אין טעאַטער „ראזמאיטאָשטשי", אוודאי בעדאָרפען האבען מזל... ווארום ביי אונזער סגאל מענש דארף מען זיך פריהער ריכטען אויף א קרים מיטען נאָז, ווען מען געהס איהם דערצעהלען וועגען א „היימישען פאָלקס-קאָנצערט" אז מען שמועסט מזל...

און עס איז באמת א שאָד, וואס אונזערע מעלאָמאנען און נעשוואוירענע מבינים אויף קונסט און מוזיק האבען נישט בייגעוואוינט דעם ביתרישען קאָנצערט, וואס אויסער דעם פון כל-טוב אינהאלטסרייכען פראָגראם, וואלטען זיי צוגלייך בעוואונדערט די גרויסע מוזיקאלישע מעלות פון פראָפ. גיססער ווי ער האט אין זיין מייסטערהאפטען דיריגירען פול מיט עקספרעסיע און מוזיקאלישקייט, אזוי פינקטליך אויסגעדריקט דעם אמת'ן כאראקטער פון „פריהלינגס ערוואכונג א. א. וו.

פראָפ. ניססער האט אזוי טרעפליך אנגעפיהרט מיט'ן ארקעסטער, אז דער לעצטער האט פערשטאנען יעדע בעוועגונג פון גיססער'ס דיריגענטען-שטעקעלע און איז נישט בעגאנגען די מינדסטע אבניינונג. דער בעגייסטערטער עולם האט דעם דיריגענט צוזאמען מיט'ן ארקעסטער געמאכט שטורמישע אוואציעס.

בעזונדערס אינטערעסאנט איז געווען דאס אויפטרעטען פונם 12-יאָהריגען שילער א. גוטמאן, וועלכער האט ביי אלעמען ארויסגערופען גרוים בייפאל אין זיין אויספיהרונג אויפ'ן פידעל אינטער דער בעגלייטונג פון קלאוויר דעם „כאראנס" פון האנסען-פאפיני און „דער טרייער זוהן פין דער מדבר". דער דאָזיגער שילער האט ביי אלעמען בעפעסטיגט די אלגעמיינע מיינונג, אז ער איז א פידעל ציוואָגענדינער כה.

ערפאלגרייך געלונגען איז אויך דעם ה' גיססער, לעוואנדאָווסקי'ס „כל נדריי" און דער „באנד פאלעסטינער לידער", וואס האט געמאכט א שטארקען רושם אויפ'ן פובליקום און אם-ענדע אלס אויסדרוק פון אנערקענונג איז דער קאָנצערט בעגלייט געוואָרען מיט לאנגדויערנדע אפלאָדיסמענטען.

י. פרידמאן

פון „ברית הצה"ר אין ראדאם.

היינט פרייטאָג 27|1 פונקט א אזייגער אָוועגד ווערט האלטען פון אייגענעם לאָקאל רוויינסקאָ 8 פראָפ. פ. מושקאטבליט א היסטארישען רעפעראט א.ר.ט.

„ר' לוי - יצחק בערדיטשיווער" איינגאנג פריי.

דער פרנס שמואל קארמאן הויבט אויף אנ'אליארם.

אין פראטאקאל-בוך פון קהלה-ראט אויף די לינקע זייט, אין דערמיט טעקסט, סוף-שורה געפינט זיך א זאץ מיט די ווערטער: „דער פרנס שמואל קארמאן הויבט אויף אנ'אליארם" — אין פוילישען טעקסט (די פראטאקאלען זענען געפיהרט געווארען אויף פויליש) קלינגט עס דארט בוכשטעבליך: „pełnomocnik Szmul Korman podnosi alarm..."

ס'איז געווען ווינטער-צייט. ס'האט זיך געפיהרט א זיצונג פון קהלה-ראט. מ'האט בעהאנדעלט דעם בודזשעט אויפ'ן יאהר 1926 אדער אפשר 1927. ויכוחים האבען זיך געוויקעלט רוהיג און געמיטליך.

דאס גרויסע קריזיס-געשפענסט האט נאך נישט געהאט אויסגעשפרייט אזוי ווייט און אזוי שטארק זיינע שווארצע אונבארחמנות'דיגע פליגעל. די ווערטער: באנקראט, ליקווידאציע, קריזיס, ארבייטסלאז, רעדוקציע, זענען נאך נישט געווען קיין ונתנה תוקף-סינאנימען פון סקילה, שריפה, הרג וחנק.

ס'האט, אמת, דאן אויך נישט געפעהלט קיין ארימקייט און דחקות, עס האבען דאן אויך נישט געפעהלט קיין ארבייטסלאזע און — הייגט מאויש — „פרנסהלאזע", ס'האט זיך זאגאר געפיהרט אנ'אקציע פאר געליטענע פון קריזיס, פון דאמאלסדיגען „קריזיס", נאר וואס א פערגלייך מיט'ן היינטיגען אונטערגאנג! פון רוב קומענס האט נאך געזעצט ארויך ס'רוב ווארשטאטען האט נאך געארבייט, ס'רוב יודען האט זיך נאך געקלאמערט אן די — וואס אנ'אמת שטארק אונטערגעשווענקטע — בריקלעך פון פרנסה.

איז טאקע די שטימונג אויף דער זיצונג געווען א רוהיגע, א געמיטליכע, א היימישע.

שמואל קארמאן, וועלכער אין דאמאלס געווען פרנס איז נאך נישט געווען אנוועזענד. ס'האט אבער קיינעם נישט געוואונדערט. מ'האט געוואוסט, אז ביז מ'וועט צו קומען צו זיין פונקט — צו סובסידיע, ד. ה. שטיצעס און נדבות פאר ארימעלייט, וועט שמואל קארמאן קאפויר קומען. מ'וואלט דעם ענין בכלל קיינמאל נישט געהאלטען פאר אויסגעשעפט, ווען ער וואלט דורכגעגאנגען אהן דעם דאזיגען סאטען פון אלע הונגעריגע און נאקעטע, אבגעלאזטע און אויסגעשטויסענע. פאר וועלכע דער דערמאהנטער פונקט אין בודזשעט איז געווען בעשטימט. און ווירקליך: ווי נאר מ'איז צוגעקומען צום פונקט: „סובסידיעס" האט זיך די טהיר א פראל-אויף געטהון און ס'איז אריין שמואל קארמאן.

נישט פון דערהיים איז ער געקומען גישט ביי א הייס גלעזעל טייה האט ער זיין פליכט פערנאכלעסיגט.

פון דער פאליציי קומט ער, א שווערע ארבייט האט ער דארט אוועקגעלעגט: אט האבען זיך געוואלגערט א פאר משפחות אין באראקען אויף די שפאציר-גאס — איז געקומען פאליציי און בעפוילען די זעלבע פונאנדערצונעמען צוליעב זיכערהייטס-טעמים. אט האט מען ביי א ארימע יודענע, א גענזלערקע קאנפיסקירט איהר גאנץ פערמעגען — א פאר גענז — געשאכטענע אין דער פיעמר און נאך און נאך א סך א זעלכע ספעציפישע „שמואל קארמאנשע ענינים".

איז ער טאקי יעצט געווען ביי דער פאליציי. אינטערווענירט איינער אליין, א ביסעל מיט תחנונים, א ביסעל מיט טרעהרען און אויסגעפועלט: דער באראק בלייבט שטעהן — די דאכלאזע האבען שוין ווייטער א נעסט איבער'ן ווינטער און די גענזלערקע האט צוריק איהרע גענז: די „סוחרטע" איז צוריק „געשטעלט אויף די פיס".

יעצט איז ער דא.

דערהערט, אז עס האנדעלט זיך וועגען שטיצע פאר „עזרה", פאר „וויין" „עזרת". וועגען הילף פאר עמיגראנטען וועגען רעצעפטען פאר קראנקע. וועגען הלבשה פאר ארימע קינדער; דערזעהן אז די אלע פאזיציעס, אט די גאנצע ארסעע זיינע גייט מען עפעס דא אב'-פטר'ען אט אזוי, שנעל, פון די האנד שטייט ער אויף און הויבט אן פשוט „אליארמירען" מיט אנאיבערמענשליך קול: „ווי קאנט איהר אזוי גלייכגילטיג אדורכגעהן דורך יודישע נויטן! צי ווייסט איהר וואס סטומט זיך ביים היגען ארימקייט! צי ווייסט איהר וויפיעל קינדער ס'וואלגערען זיך אונטער'ן פרייען הימעל, צי ווייסט איהר וויפיעל ארימע פרויען ס'ווערען געשהאלטען פון הונגער אין די קעלער-שטיבען. צי האט איהר שוין אנגעהויבען עפעס צו טוהן וועגען א קוילען-אקציע. ווי האלט עס מיט א פסח-אקציע? דא הויבט ער אן אויסרעכנען ווי א ענציקלאפעדיע פון נויט און דחקות, ס'נעמען זיך שיטען: אדרעסען און סימנים. ציפערען און פערשידענע דאטעס.

א שווער געמיט האט זיך אנגערוקט פינסטערע כמארעס האבען זיך פלוצלינג אריינגעריסען אין ליכטיגען זאהל. ס'האט שוין קיינער קיין מוט נישט געהאט זיך געגענצושטעלען.

שמואל קארמאן — דער אייביגער אלארמירער — ס'געחיסען פון כלל — האט מנצח געווען: ציפערען זענען פערדאפעלט, פערדרייפאכט געווארען. פון צעהן טויזענד פאר ארימע איז געווארען צוואנציג טויזענד; פון פינף טויזענד פאר דאכלאזע איז געווארען צעהן טויזענד. און אזוי ווייטער און אזוי ווייטער.

דער אליארם האט געפועלט.

דער שרייבער פון די דאזיגע שורות האט דאן געפיהרט דעם פראטאקאל.

אין א צייט ארום — בשעת'ן איינשרייבען דעם פערלויף פון דער זיצונג

דער פשטן און גלייכצייטיג דער עמקן.

צו דער פינפטער יאהר-צייט פון ה. ד. נאמבערג.

ער איז געווען א ספינקס אין דער יודישער שרייבער-וועלט. פאר'ן געוועהנליכען, אויבערפלעכליכען אויג האט זיך געקענט דוכטען, אז דאס וואס ער זאגט, אדער דאס וואס ער שרייבט איז דער אויסדרוק פון א מאמענטאלן געדאנקען-לויף, וואס איז ארויס פון כוח לאויר עולם דורכ'ן מויל, אדער דורך דער פען.

אמת, מ'האט געוויסט, אז נאמבערג שרייבט נישט סתם לשם שרייבען. מ'האט בעטראכט זיין פעדער אלס ערנסטע געצייג אין דער קוזשניע פון דער יודישער פרעסע, פון דער יודישער פובליציסטיק. אבער מ'האט געברויכט טיעפער אריינקוקען מיט אינערליכע אויגען אין יעדען זיינעם ארויסגעזאגטען ווארט כדי צו דערזעהען, בעסער געזאגט, כדי צו דערפיהלען דאס ווייט-דורכגעטראכטע און קלאר-רעכענדיגע. וואס איז געלעגען בעהאלטען אין און צווישען די שורות.

נאמבערג האט געהערט צו יענעם טיפ שרייבער, וואס מ'האט איהם געברויכט מעהר ווי ליינען. זיינעם א פעליעטאן האט מען געברויכט לערנען און שטודירען. און גראד איז דאס מערקווירדיגסטע געווען דאס, וואס ליינענדיג זיינעם א מאמר, אדער וועלכען ס'איז פעריהרטען אקטועלען ענין, זאל זיין פון טאג-טעגליכען גראהען לעבען האט מען געזעהען אזוי פיעל פשטות, און גלייכצייטיג א סך עמקות. אט האט זיך געדאכט אז ער רעדט פשוט מיט א געוועהנליך-פערשטענדליכע שפראך און דער לעזער ווי נאר ער האט געהאלטען ביים סוף און געפרובט דאס דורכגעליינטע נעמען אונטער זיין אבשאצונגס-אנאליז, וועלענדיג מסכים זיין, אדער גאר אבפרעגען און אבווענדען, אזוי איז באלד געשעהען א מאדנע זאך. איידער וואס-ווען האט דאס ארטיקעל נאמבערג'ס נאך א מאהל זיך א ווארף געטוהען אין די אויגען אין מיט א מאדנעם כח המושך געצויגען די אויפמערקזאמקייט עס נאך א מאל איבערצולייענען פון אנהויב אן און דאן האט מען ענטדעקט א נייעם אינהאלט, אייגענטליך דעם אייגענעם, אבער קלארער, דורכגעטראכטער און טיפזיניגער, פול מיט פקחות און דורכדרינגליכקייט.

ער האט געהאט אזעלכע לעזער וואס האבען געליינט יעדען ארטיקעל, יעדען פעליעטאן און יעדען פובליציסטישען זיינעם אינצעהליגע מאל. די דאזיגע לעזער, פערשטעהט זיך, ערנסטע, פיינפיהלענדע האבען ביי יעדען מאהל איבערלעזען געהאט דאס געפיהל, אז ער נאמבערג, קאנקורירט מיט זיך אליין אדער, אז יעדער שורה, יעדער זאץ דערגענצט און איז מסביר דעם פריהער געזאגטען, ווייל נאמבערג האט אליין געוואלט זיין איבערצייגט אין דעם וואס ער שרייבט. עפעס האט עס געמאכט דעם איינדרוק, ווי נאמבערג בשעת שרייבען זיינס אנ'ארטיקעל וואלט נישט געפיהלט און נישט געזעהען קיינעם פון זיינע לעזער, נאר ווי ער וואלט דאס געשריבענע געמאכט פאר זיך אלס לעבעדיקען אביעקט און געפיהרט דערמיט אנ'ערנסטען שמועס. מ'האט געפיהלט בחוש (אז מ'האט נאר געוואלט) ווי די מיט טינט-איבערגעצויגענע געדאנקען זענען א פראדוקט פון א לאנגען ויכוח מיט זיך אליין, א רעזולטאט פון א טיפען געראנגעל און זיין גאנצען תוך.

ער איז געווען א ספינקס. פון איין זייט איז מען געווען זיכער, אז דאס וואס ער זאגט איז א פסק-הלכה, א בעשטימטע קאנסעקווענץ און אונביגזאמע דעפיניציע און אז מ'האט געוואלט טיעפער אריינדרינגען אין זיינע אויסדריקען, דער עיקר אין דער פארם ווי זיי זענען געזאגט געווארען, האט זיך ענטפלעקט

פאלעסטינא-אווענד היינטיגען שבת אין „מיראזש“.

ווי ס'איז שוין ביי אונז אין צייטונג געמעלדעט געוואָרען, וועט היינטיגען שבת פארקומען אין ג. קינא „מיראזש“ א אריגינעלער פאלעסטיניש-ליטעראריש'ער אווענד. מיט געזאנג, רעציטאציע און טענץ מיט'ן אנטייל פון בעוואוסטען ארץ-ישראל'ער ארטיסט ה' אליהו גאלדענבערג.

די פעראנשטאלטונג, וועלכע פערדינט א בעזונדערע אויפמערקזאמקייט אזוי צוליעב איהר ארץ-ישראלדיגער אריגינאליטעט, צוליעב איהר רייכען, לעבעדיגען יודישען און העברעאישען פראגראם, ווי צוליעב דער פערזאָן פון שוישפילער, וועלכער האָט זיך שוין קונה שם געוועזען מיט זיינע בעוואונדערונגס-ווערטע קרעאציעס אין אלע זיינע אויפטריטען — האָט ארויסגערופען א גרויסען אינטערעס און די היגע נאציאנאלע קרייזען און ספעציעל צווישען דער נאציאנאלע יוגענד.

דער אווענד וועט טיילווייז אויך זיין געווידמעט דעם 60-יעהריגען יובילעאום פון חיים נחמן ביאליק און דער שוישפילער גאלדענבערג וועט מיט מייסטערהאפטער ווארט-קונסט ברענגען צום אויסדרוק די גראנדיעזע שאפונגען פון דעם גרויסען גאולה-אנזאגער. (פון דעם „בעיר-ההריגה“ „המתמיד“ „עם שמש“ „הבריכה“ אכן „חציר העם“) און אויך די יודישע פאעמען און לידער פון ביאליק'ן (פראגמענטענווייז).

דער אווענד זאגט צו זיין א קולטורעלער געשעהעניש פאר דעם בעסערען יודישען פובליקום און יוגענד פון דער שטאדט ראדאם. בילעטען צו זעהר ביליגע פרייזען — ביי דער קאסע.

פונם — מיט בלייפעדער אויף שנעל געצייכנטען פסעוודאנים — האָב איך, אינטער'ן איינדריק פון שמואל קארמאנס אליארם געשריי, אנגעהויבען זיין רעדע מיט די ווערטער: „דער פרנס שמואל קארמאן הויבט אויף א אליארם און ווייכער איבערגעגעבען דעם גאנצען פערלויף.

כ'האָב אָבער נאכהער געהאַלטען דעם אנהויב פאר נישט פאסיג. עפעס האָט נישט הארמאנירט דער דאזיגער שוין אביסעל צו באמבאסטישער אויסדריק מיט דער ערנסטקייט פון א קהלה ראט-פראטאקאל פון אזא מין פנקס.

כ'האָב כסדר אָבגעלייגט דאָס קארעגירען דעם זאץ ביז... א היהנעריש ביינדעל האָט א סוף געמאַכט צום לעבען פון דעם דאָזיגען גוטען מענש.

די קאָריגאציע איז שוין, ליידער, ניט אקטועל, זאָל שוין בלייבען זכרונו לברכה, אז יעדעס מאָהל ווען ס'האָט זיך געהאַנדעלט וועגען מענשליכע נויט האָט דער פרנס שמואל קארמאן אויפגעהויבען אן אליארם. מ-ר.

א נייער דור
פון שטאַרקע, געזונדע מענשען

די אין נארוועגישען לעבערטראן אין א גרויסער מאס ענטהאלטענדע A און D וויטאמינעס פערדערן דאס וואקסען ביי קינדער. דער נאָרוועגישער לעבערטראן פערהיט און היילט די ענגלישע קראנקהייט. בעהיט פאר אנשטעקיגע קראנקהייטען, פערקיהלונג און לונגענקראנקהייטען. נאָרוועגישער לעבערטראן האָט אין זיך גענוג יאָר צו פערהיטען א קראָפּ.

נארוועגישער לעבערטראן

יצחק כהן-צדק וויל גליקלעך מאכען אלע יודען.

שוין לאנגע יאָרען, זינט די ציוניסטישע וועלט האָט נישט געהערט פון קיין פראָיעקטען ווי אזוי אויפצובויען ארץ-ישראל מיט גראָשענס; געווען צייטען, ווען מיר זענען רייך געווען מיט אזעלכע פראָיעקטען; האָבען זיך אָבער די צייטען געביטען און כל ערליי אזוינע פראָיעקטען זענען פערשוואונדען.

איז אָבער איצט געקומען א יוד מיט א שטעמפעל, מיט אן ארץ-ישראלדיגען נאָמען: יצחק כהן צדק, און ער האָט בעגרינדעט אן אקציען-געזעלשאפט, הייסט זי: „א הויז און א פרדס“, און יעדער יוד וועט קאָנען דערווערבען אזא נחלה פאר זיך. אויב ער וועט אָפּשפּארען עטלעכע גראָשען א טאָג אין א ספּעציעלער פושקע וואָס די אקציען-געזעלשאפט וועט ארויסגעבען צו דעם צוועק.

און אָט האָט איהר א פּאָר פון די חקנות פון דער געזעלשעפט:

די געזעלשאפט האָט אקציעס. איר קאפּיטאל בעשטייט פון דעם געלד, וואָס די אקציאָנערען וועלען אריינטראָגען צו איין פונט מיט פיר שילינג פאר אן אקציע! דאָס דאָזיגע געלד ווערט אויסגעצאָלט פון די גראָשענס, וואָס דער אקציאָנער וועט יעדען טאָג אָפּשפּאָרען אין דער פושקע.

אן אקציאָנער, וואָס שפּאָרט 10 גר. א טאָג, האָט די מעגליכקייט צו בעקומען אן הלוואה פון 500 פונט, אויף א משך פון יאָרען אָהן פּראָצענט — נאָר צוויי פּראָצענט א יאָהר וועט ער צאָלען אויף די הוצאוה פון דער חב"ה; און ווער עס שפּאָרט 20 גראָשען א טאָג, דער קאָן קריגען אן הלוואת פון טויזענד פונט.

דער מיטגליד, וואָס איז זוכה צו בעקומען אן הלוואה פון טויזענד פונט, דער בעקומט פון דער חברה אנשטאט מזומן, 20 דונאם באָדען. אויף איהם וועט מען דעם אקציאָנער אויסבויען א הויז און פערפלאנצען 10 דונאם פרדס; און דער וואָס איז זוכה צו א 500 פונטיגע הלוואה, דער בעקומט אויך 20 דונאם באָדן און מ'פלאנצט איהם א פרדס אויף פינף דונאם א. אז ו. א. אז ו.

ווי ערנסט מ'דארף זיך פערהאלטען צו דעם „פּ-איעקט“, איז צו זען כאָטש דערפון, וואָס עס איז נישט אנגעוויזען אפילו וויפיל אקציעס איינער דארף האָבען כדי זוכה צו זיין אן הלואה; וויפיל אפּגעשפּאָרט געלד דארף מען האָבען דערצו? און וואָס פאר א באָדען איז דאָס, וואָס וועט געגעבען ווערען? און נאָך א ווארט: דער כהן-צדק דערציילט

מיט א מאָהל זיין פיעל-געשטאלטיגקייט וואָס איז נאָך נישט דערזאָגט געוואָרען און אז ער האָט נאָך גענוג און גענוג וואָס מוסיף צו זיין צו אָט דעם זעלבען ארטיקעל, צום זעלבען ענין, וואָס ער האָט נאָר וואָס מסיים געווען, און ווער ווייסט אויב נישט גראָר אזעלכעס, וואָס זאָל סותר זיין זיין פריהערדיגען בנין.

גאָמבערג דער אמשינאָווער עילוי איז געווען א אָרט-לערנער. האָט ווייט אויס נישט פערטראָגען קיין פלפול און פּשטל-דיגע לופט-שלעסער. האָט ער דעם ראַזינען סיסטעם אויך איבערגעטראָגען אין דער פובליציסטיק, אין פעליעטאָן. ער האָט נישט געוואָלט פערענטפערען הארבע קשיות מיט קיין ויש לישב בדוחק, אָדער מיט סאפיסטישע עפעקטפולע אויסטהוען, נאָר געזוכט א לעזונג אויף די פערשידענע קאָמפּליצירטע יודישע פּראָבלעמען מיט'ן שניידיגען קלאָר אומפּאסטענדען שכל אויף א פשוט'ן אופן. אָבער דערביי האָט ער ארויסגעוויזען אזוי פיעל חריפות. אז די גראָדלינגקייט, די פשטות איז אָפטמאָהל בעגלייט געוואָרען מיט לויטער עמקות. ס'איז נאָר געווען בעלאנגען ווי מ'האָט איהם געהערט און ווי מ'האָט איהם פערשטאנען.

גאָמבערג איז געווען א פשטן אין זיין גאנצען מהות. ער האָט פיינד געהאָט פּויזע „מאכעריי“ און די בלויז שעהנע קלינגענדיגע פראַזע, אזוי אין שרייבען און אזוי אין רעדען. אז מ'האָט איהם געהערט רעדען אויף א רעפעראט האָט מען פשוט בעוואונדערט זיין איינפאכען לשון, גאָרנישט געקינצעלטע אָבער מיט אזוי פיעל עכטע פאָלקסטימליכקייט אז מ'האָט געשלאָגען פון יעדען וואָרט חן און טעם. מיר רעדען שוין נישט וועגען וואָגיגען, קלאָרען און קלוגען אינהאלט. דאָס האָט זיך גענומען דערפון וואָס ער איז געווען איינגעוואקסען מיט זיין גאנצען ווּס השדרה און די יודישע פאָלקס-מענשען.

און אין שרייבען איז ער געווען דורכויכטיג-קלאָר און גלייכצייטיג חייטזיכטיג. זיינע ארטיקלען און פעליעטאָנען געווידמעט טאָג-טעגליכע פראגען אפילו, זענען נישט געווארען געוואָרען מיט'ן טאָג-אויסגאנג און איטעק מיט זיינען אינטערגאנג, נאָר האָבען קאָנסערווירט אין זייער אינהאלט פּראָגנאָזע-זהוגען אויף מאָרגען. איבערמאָרגען און נאָך שפּעטער. דאָס איז נישט געווען קיין אקטואליטעט וואָס אויף מאָרגען הייסען זיי נותר און געהערען צום ארכיוו פון דער פערגאַנגענהייט. ניין אין זייערע שורות ליגען פערבאָרגען טיעפע זאמען פון שפּעטערע פּערספּעקטיווען, אין נישט בלויז דאָס, נאָר אפילו צו לערנען ווי אזוי מען דארף שרייבען, רעאגירען און אויפצופאסען פשוט'ע טעגליכע ערשיינונגען — בלויז פאר דעם אליין איז עס אן אומפערגעגליכער ווערטה.

ס'איז א הויכע מדרגה פון א שרייבער נישט צוזיין קיין זמן-גרמא נאָר געהערען צו די וואָס שאפען אייביגע ווערטען, צי מיט אינהאלט, אָדער מיט איינגעארטיגער פאָרם און סטיל. גאָמבערג האָט פערמאָגט ביידע. ער איז געווען שאַרפזיניג, בליציג, אזוי פשוט בין טיפזיניגקייט און חריפות'דיגע עמקות און דער סטיל פון זיין שרייבען איז געווען קריסטאליזירט און האָט געגלאנצט מיט א ספעציעל גאָמבערגישע איינגעארטיגע שענקייט.

לאו כל אדם זוכה לזה.

מאיר הערץ.

וואס איז מיט'ן יודישען שפיטאל?

נישטא קיין ארט פאר א יודישע געווינעריז — די כירורגישע אבטיילונג זאל קירצליך שוין אינגאנצען ליקווידירט ווערען.

שוין א סך טינט איז פערגאסען געווארען וועגען דעם ענין יודיש שפיטאל. מיר האבען די דאזיגע ברענענדיגע פראגע געווידמעט אונצעהליגע ארטיקלען, וואו מיר האבען געשטורעמט און געפאדערט, אז די יודישע בעפעלקערונג אנצונעהמען געהעריגע, רעאלע שריט, אז ס'זאל סוף כל סוף פעסטגעשטעלט ווערען אז דאס יודישע שפיטאל איז דאס אייגענטום פון די ראדאמער יודען. ס'איז געווען גערופען געווארען פערזאמלונגען און ס'זענען אנגענומען געווארען פערשידענע רעזאלוציעס נישט צו דערלאזען דאס שפיטאל ענטיודישען. אבער פון דעם אלעם האט זיך די פראגע שפיטאל נישט א ריהר געטוהן פון ארט, פערקעהרט. מען הערט כסדר, אז דאס יודישע שפיטאל פערלירט ביסלעכווייז זיין ריכטיגען קלאנג. זיין בעדייטונג אין נוצען פאר דער יודישער בעפעלקערונג.

לעצטענס הערט מען שוין אויך, אז די כירורגישע אבטיילונג אין יודישען שפיטאל זאל סקאסירט ווערען און איבערגעהן אין א נישט יודיש שפיטאל. דאס פערשטעלערן דעם דאזיגען מעדיצינישען געביעט בעדייט א גרויסען פערלוסט פאר יודישע הולאים און גלייכצייטיג איז עס מרמז, ווי עס וואלט דערביי געווען א כונה דורך נייע רעפארמען מוציא צו זיין דאס יודישע שפיטאל פון יודישען איינפלוס פון יודישען בעזיץ. עס דערוועקט א טרויעריגע מחשבה, אז דאס איז א מין סיסטעם אזעלכער כדי אזוי ארום משנה השם צו זיין און בהדרגה פטור ווערען פון די יודישע טענות. היינט וועט מען דאס מבטל מאכען; מארגען וועט מען יענץ ליקווידירען ביז דאס יודישע שפיטאל וועט אזוי ביסלעכווייז פערוואנדעלט ווערען אין א שפאגעל נייע שטאדטישער אנשטאלט אהן וועלכען ס'איז שייכות צו יודיש אייגענטום.

אנשטאט אויסצוברייטערן אין יודישען שפיטאל די מעדיצינישע טהעטיגקייט לטובת די יודישע ליידענדע אין קראנקע, פלאנט מען גאר צו פערקלענערען די שוין פערהאנענע און פון יאהרען לאנג עגזיסטירענדע ארצטליכע אבטיילונגען. וואָרום איז דען נישט די נרעפטע אומרעכט, אז אין א יודיש שפיטאל זאל נישט זיין איינגעארדענט א ספעציעלע אבטיילונג פאר גינעקאלאגיע און אקושעריע? פארהאן קלענערע שטעדט ווי ראדאם, וואו עס עגזיסטירען יודישע שפיטעלער מיט א זעלכע אבטיילונגען. ביי אונז אין ראדאם האט קיינער קיינמאהל נישט געקלערט וועגען דעם. וויפיעל יודישע געווינעריס האבען האבען פשוט נישט וואו צו געבוירען די קינדערז פרעגט די, וואס אינטערעסירען זיך מיט יודישע קימפעטארענס וועלען זיי אייך דערציילען ממש שוידערליכע פאלען, אי אין פונסטערע קעלערס, אין בוידעמט עס ווערען געבוירען ארימע יודישע קינדער.

מיר וועלען שוין נישט רעדען וועגן דער גרויזאמער נויט, וואס הערשט דארט בעת אזא צושטאנד. ווי ס'איז נישטא מיט וואס צו בעקליידען דאס ניי־געבוירענע נפשל און אויך נישט מיט וואס אבצומונטערען די פער'חלש'טע געווינערין, מיר וועלען יעצט נישט דערדען פון דעם, מיר ווילען בלויז דערמאהנען די גרויליכע אנטי־היגענישע בעדינגונגען אין אזעלכע ענגע סדום־שטיבלעך ביי וועלכע דער געבורט ווערט אויסגעפיהרט. אין פיל פאלען איז ממש א סכנה אזא געבורטס־אקט אויסצופיהרען און שמעקט מיט פיקוח נפש. ווער ווייסט דען וויפיעל קרבנות די ארימע יודישע מוטער'ס האבען שוין געגעבען צוליעב אט דעם שרעקליכען מעמד, וואס האט פשוט פערפעלט די עלעמענטארסטע סאניטארע נויטווענדיגקייטען.

אט למשל האט פארינע וואך פאסירט א פאל, וואס מ'האט א ארימע יודישע געווינערין געמוזט נעמען אין יודישען שפיטאל. ס'איז געווען א סכנה'דיגער צושטאנד און מ'האט שוין געמוזט בעל כרחה זיך בענוצען מיט שפיטאל־הילף. אבער דאס יודישע שפיטאל האט וועניג געקענט העלפען אין דעם דאזיגען דרינגענדען פאל, ווייל ס'איז דארט נישטא קיין ספעציעלע אקושערישע אבטיילונג. און ערשט א דאנק די גרויסע און מיהזאמע אינטערווענצען מצד א יודישען דאקטאר איז געלונגען די דאזיגע אומגליקליכע ארימע נעחינערין איבערפיהרען אין פוילישען שפיטאל, וואו די דאקטוירים זשאבנער און תערץ האבען דורכגעפיהרט א קיסר־שניט און די ארימע מוטער האט געבוירען א לעבעדיג יונגעלע.

ווי שווער איז דאס אבער אנגעקימען און וויפיעל יסורים האט זי געמוזט אויסשטעהען. ביז מ'האט איהר אהין איבערגעפיהרט!

די יודען. וואס האבען זיך דערנאך פעראינטערעסירט מיט'ן ברית זענען געווען שטארק בעזארגט ווי אזוי פירט מען אריין אין פוילישען שפיטאל א מנין יודען זיי זאלען זיין ביים ברית מילה.

דער דאזיגער פאקט רעדט שוין גענוג פאר זיך און אילוסטרירט גענוג בולט וואסערע בעציהונג עס הערשט צום יודישען שפיטאל אפילו מצד דער יודישער בעפעלקערונג.

מיר רופען דא נאך אמאהל די ראדאמער יודען זאלען זיך וואָרימער פערנעמען מיט'ן גורל פון יודישען שפיטאל. מיר טהוען אונזער יודישען און זשורנאליסטישען חוב, די רעשט איז אנגעלאנגט פון דער שטאדט.

ונז דא, אז „מיט דריי טויזענט יאהר צוריק, אין דער צייט פון דוד און שלמה, האבען אין ארץ־ישראל געלעבט עלף מיליאן מענשען. זעקס מיליאן יודען און פינף מיליאן אנדערע פעלקער כמעט אלע האבען געלעבט פון ערד ארבייט. און איצט, אין דער צייט פון האנדעל און פאבריקאציע, וועט דער באדען קאנען שפייזען נאך א גרעסערן בעפעלקערונג".

אויב מיר האבען דא נישט פאר זיך קיין מאניאק, האבען מיר פאר זיך עפעס ערגערס; און ווייסענדיג, אז עס איז נישטא אזא שווינדעל, וואס זאל נישט געפינען קיין מענשען. וועלכע זאלען זיך לאזען בעשווינדלען — וואָרענט מאקע די אין ארץ־ישראלדיגע פרעסע: היט זיך פון גרינגע גליקען!

אנגעפייפט א ראדאמער פאבריקאנט

אויף פראנציסקאנער גאס אין וואַרשא האבען צוויי יונגעלייט בשותפות א לעדער־געשעפט. ביידע שותפים זענען שולדיג א ראדאמער פאבריקאנט פאר לעדער 15 טויזענד זלאטעס.

דער דאזיגער פאבריקאנט קומט דערייבער אפט קיין ווארשא צו זיינע בעלי־חיבות זיי „דערמאנען" וועגען דעם שולדיג געבליבענעם־חוב.

דער ערשטער שותף האט א ווייבעל א יפת־תואר און דערצו א קלוגע. האט די דאזיגע פרוי חעלא בעמערקט, אז דער ראדאמער פאבריקאנט איז צו איהר נישט גלייכגילטיג.

ס'איז נישט געווען דער פאל, וואס ער זאל זיין אין ווארשא און נישט ארייַנקומען צו איהר אין שטוב. דערביי פלעגט ער מיטברענגען נאשווארג און פערשידענע מתנות.

חעלא האט דעם ראדאמער פאבריקאנט אנגעצויגען ווי ווייט ס'האט זיך נאר געלאזט. ווען דער מאן איהרער איז אמאל נישט געווען אין שטוב, האט זי זיך בכיון געלאזט פון ראדאמער סוחר קושען. זעהט יענער, אז עס געהט אויף א דרך, נעהמט ער און מאכט איהר א זאכליכען פארשלאג.

— און וואס וועל איך דערפון האבען?... — האט די פרוי איהם שעלמיש א פרעג געטהון.

האט דער ראדאמער פאבריקאנט איהר פארגעלעגט עטליכע הונדערט זלאטעס. אבער חעלא האט זיך בעליידיגט.

— פאר וועמען האלט איהר מיך, פאר א גאסען־פרויז...

געזעהן, אז די פרוי איז א צו הארטע נוס איינצובייסען אזוי גיך, האט ער גענומען זוכען עצות, ווי אזוי צו דערגרייכען זיין ציעל.

דערווייל האט די פרוי חעלא דערצעהלט פאר איהר מאן, אז דער ראדאמער פאבריקאנט ליעבט זיך אין איהר. און זי וועט איהם „אנציהען" ער זאל איהר אוועקגעבען די וועקסלען וועס ער האט פון זיי, נאר דערין מוז ער איהר צוהעלפען. בינו לבינו איז דער ראדאמער פאבריקאנט ווידער געקומען צו דער פרוי חעלא מיט דער כוונה א פלירטעווע צו טהון, האט זי איהם אטען ערקלערט: — פאניע אויב איהר וועט מיר צוריקגעבען מיין מאנ'ס וועקסלען, וועל איך איינגעהן אויף אייער פערלאנג...

דער ראדאמער פאבריקאנט האט זיך אפילו געקווענקעלט, אבער דער דער יצר־הרע איז, ווייזט אויס, שטארקער פון וועקסלען, וויל דער ראדאמער פאבריקאנט האט נאך א קורצען ישוב־הדעת דער פרוי חעלא צוריקגעגעבען איהר מאנ'ס וועקסלען אויף א שטנע פאר טויזענד זלאטעס און געוואַרט.

די פרוי אבער האט גענומען די וועקסלען און האט זיך גענומען פארען ביים צוגרייטען טהיי, ביז... ביז עס זענען מיטאמאל אריין אין שטוב איהר מאן מיט'ן שותף. דערזעהען דעם „אורח" אין שלאף־צימער, האט דער מאן אנגעהויבען מאכען קולות.

פרוי חעלא האט געשפילט איהר ראלע אויסגעצייכענט: ספאזמעס, געוויינען, שבועות און דער סוף איז געווען אז דער ראדאמער פאבריקאנט איז נעבעך אוועק מיט א נאז...

איצט לאכט מען אויף דער פראנציסקאנער גאס פון דעם ראדאמער פאבריקאנט: נישט דאס און נישט יענץ.. אי שטינקענדע פיש געגעסען אי פון שטאדט ארויסגעטריבען...

KINO APOLLO

NAJPOTĘŻNIEJSZE ARCYDZIEŁO

Filmowe Doby Obecnej

BIAŁA TRUCIZNA

w-g powieści D—ra MARCZYŃSKIEGO

W ROLI GŁÓWNEJ GENJALNY TRAGIK

STEFAN JARACZ

Specj. Seanse Popoł. **w Sobotę o godz. 1.15 w Niedzielę. 11.45 i 1.30** *Szczegóły w afiszach*

KINO APOLLO

Sala dobrze ogrzana

28 גניבות אין משך פון צוויי וואָכען.

אַ טויט־פאַראורטיילטער באַנדיט בעוויזען די דאָזיגע קונץ

די אײַנוואוינער אין דער ראַדאָמער עוועהר פאַבריק (וויטוואָרניאַ בראָני) זענען שוין בעאונרוהיגט געוואָרען פון מאַסענהאַפטע גניבות, וואָס זענען אויסגעפיהרט געוואָרען פאַר זיי טאָג נאָך טאָג. אַזוי למשל האָבען זיי אָבגעציילט אין משך פון [illegible] בערך 12 גניבות. די פּאָליציי האָט זיך גענומען ערנסט בעשעפטיגען מיט'ן דאָזיגען געהיימניספולען גנב, וועלכער איז ענדליך ענדעקט געוואָרען אין קעלץ.

עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט אַז דאָס איז אַ געוועזענער פאַרשוין מיט'ן נאָמען וולאַדיסלאַוו דאַניעק, וועלכער האָט אין פאַרלויף פון צוויי וואָכען אויסגעפיהרט 28 גניבות; 12 אין ראַדאָם; 10 אין קעלץ און זעקס אין סקאַרזשיסק.

די גניבה'שע זאַכען האָט פאַרקויפט זיין „קאָכאַנקע" מאַריאַ קראַסקאַ צו פאַרשידענע פּאַסערס אין זשאַקאַקאָוויץ אונטער ראַדאָם, ווי אויך קיין קעלץ און סקאַרזשיסק.

אין ראַדאָם האָט ער געפינען איין פּאַסער, וואָס האָט די זאַכען געקויפט דאָס איז אַ געוויסע מאַריאַננאַ שווידזשסקי אויף 1 מאַי נומ. 5.

דאַניעק מיט זיין קאָכאַנקע האָבען זיך אין די גניבות מידה געווען.

בעת די אויספאָרשונג איז מען דערוואוסט, אַז דאַניעק איז דער אמת'ער סיבעל. אויסער אַ גנב איז ער אויך אַ גיפטהעליכע באַנדיט אין אײַנברעכער און אַז ער איז שוין געווען פאַר'משפט צום טויט דורכ'ן מיליטערישען געריכט פאַר רויב אָנפאַלען. ער איז ניצול געוואָרען פון טויט אַ דאַנק אַ אַמנעסטיע און אָבגעזעסען אַנשטאַט טויט־שטראָף לאַנגיעהריגע שווערע תפיסה. אין 1930 זענען ער איז אַרויס פון תפיסה האָט ער זיך גענומען בעאַרבייטען די בוידעמ'ס וואָס ס'איז נעהאָנגען וועש און ווידער אַמאָה" פּראָפעסיאָנעל געוואָרען אויף צוויי יאָהר.

דעם 5־טען גרודזיען מיט עטליכע וואָכען צוריק איז ער אַרויס פון לובלינער קרימינאַל און דאָן האָט ער בשותפות מיט זיין קאָכאַנקע זיך ווידער גענומען צו זיין אַלטע גניבה'שע מלאכה.

ווייטערדיגע אויספאָרשונג פון פּראָקוראַטור

מיר האָבען שוין געשריבען וועגען דעם, אַז די פּראָקוראַטור האָט פערפיהרט אַן אויספאָרשונג געגען דער גמינע אויפ'ן יסוד פון אַן אַרייַנגעטראָגענער אָנקלאַגע.

אין שייכות מיט דער אויספאָרשונג האָט פאַריגע וואָך דער אויספאָרשונג'ס ריכטער געמאַכט אַ רעוויזיע אין גמינע און מיטגענומען אין זיין ביוראָ די גמינע־ביכער צו קאָנטראָלירען זיי.

די אויספאָרשונג פון דער פּראָקוראַטור האָט זיך דערמיט נישט אָבגעשטעלט און הייגטיגע וואָך זענען ווידער אויסגעהערט געוואָרען אַ רייהע פערזאָנען ווי די ה״ה: יחיאל פרענקעל, יונה זילבערבערג און גאָלדפאַרב.

צי דאַרף מען שוין נישט געפינען קיין געהעריגען לאָקאַל?

ווי בעוויסט עקזיסטירט אין ראַדאָם אַ קיבוץ, וועלכער צעהלט בערך 60 יונגעלייט און מיידלעך פון פערשידענע שטעדט און פון אַנשטענדיגע, אינטעליגענטע היימען, וועלכע מאַכען דורך הכשרה צו קאָנען פאָהרען אַרבייטען קיין א״י.

דער קיבוץ געפינט זיך אָבער אין אַזאַ לאָקאַל, וואָס אַרייַנקומענדיג דאָרט נעמט פשוט אַרום אַ גרויל און ס'איז אונפערשטענדליך ווי די דאָזיגע יונגעלייט קאָנען אויסהאַלטען. קאַלט, נאַס פינסטער, אַז ס'איז ממש אַ שרעק. דער שניי דרינגט אַ דורך די ווענד און די פראָסט צופרעסט די ביינער. אַז ס'רעגנט גיסט זיך דורך די ווענד און די יונגע געזונטע מענשען טרונקען זיך אָב מיט פייכטקייט, אַז מ'דאַרף פשוט האָבען נסים מ'זאָל נישט בעקומען קיין לינגען־פעלער. ווייסען מיר טאַקע נישט פאַר וואָס שווייגט די ראַדאָמער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, פאַר וואָס שווייגט וואַרשאַ און אפילו די ראַדאָמער כלל טוהער און זיי טהוען נישט עפּעס פאַר דער דאָזיגער לייידענדער אידעאַלער יונגענד.

ווי מען הערט האָט דער קיבוץ אויף אַ לאָקאַל: ער האָט עס אָבגעשפאַרט פון שווערע אַרבייט און פון צו בעשיידען עסען, נאָר די אייַנציגע שווערינקייט בעשטעהט אין דעם, וואָס אין שטאָדט קען מען נישט אויסגעפינען אַ ענטשפּרעכענדען לאָקאַל פון 7—6 צימערען. דאָס טאָר אָבער נישט זיין קיין מניעה, אין אַזאַ שטאָט ווי ראַדאָם אפשר וואָלט געווען אַן אויסוועג אַזעלכע צימערען צו פערשאַפען אין בית־יתומים ־ראַרט ־ זענען פערהאַן גענוג ש־ו־צ און ס'וואָלט געווען זה נהנה וזה לא חסר. מיר וואַרפען נישט אָן קיינעם אונזער ווילען. מיר פרעגען בלויז. ווייל ס'איז פשוט אַ פערברעך צו שווייגן און צו קוקען ווי די דאָזיגע קבוץ־יוגענד ווערט געפייניגט פון פראָסט נעץ פינסטערניש, ממש פון אונמענשליכע וואוינונג'ס־בעדינגונגען

זאָל עפּעס געטוהן ווערען!

אַלע טרעפען זיך מאָרגען שבת
אויפ'ן גראַנדיעזען אָוונט פון
„העבר". — יוד. געזאַנג און רעציטאַציע
אין קינא „מי־אַזש".

ס'איז דערשינען

מוטערלעכע געפילען

לעבענסשפּיל אין 4 בילדער פון א. י. גראָדזענסקי

פּרייז 1.20 זל.

טעאַטער טרופּעס, דראַמאַטישע סטודיעס, ליבהאָבער קרייזען, בוכהענדלער, ... ביבליאָטעקען, ביים אויסשרייבען נישט ווייניקער פון 5 עקזעמפּלאַרען בעקומען אַ בעדייטענדען ראַבאַט.

אייַנצלקויפער בעקומען נאָך אומזיסט אַ צווייטען בוך פון זעלבען מחבר

זיך ווענדען:

Administracja „Ownt Kurjer" Rutnicka 7, Wilno.

KINO DZWIĘKOWE „CZARY"

OD PONIEDZIAŁKU 23 STYCZNIA
i dni następnych

w filmie p. t.
WALLACE BEERY
JACKIE COOPER

CZEMP

NAD PROGRAM
JOHN i KELLY
NA WYWCZASACH

Głęboko dotknięci śmiercią
Prezesa Zarządu Gminy Wyzn. Żyd w Radomiu
B. P.
FRYDMANA L.
wyrażamy pozostałej rodzinie nasze współczucie.
Personel kancelaryjny
Gminy Wyzn. żyd. w Radomiu

Biuro Próśb i Podań
p. f. „EXPRESS"
RADOM ŻEROMSKIEGO 9

Załatwia	**Redaguje Podania**
Sprawy paszportowe	Do Władz Sądowych
Mieszkaniowe	Skarbowych
Wszelkie Tłumaczenia	Administracyjnych
i inne	i Wojskowych.

Windykacje należności w całej Polsce.
informacje o zdolności kredytowej
Przepisywanie na maszynach.
Prowadzenie Buchalterji
Biuro czynne od godź. 9-ej rano do 7-ej wieczór

פוילישע רייזע ביורא
„ארבּיס"
„ORBIS"
האט געעפנט אין ראדאם
אפּיליע (אגענ־ציע) אויף זשעראמסקי 25
וואו עס ווערען פערקויפט באהן־בילעטען
אויף גאנץ פוילען און אויסלאנד
אויך שיפ׳ס־קארטען
אינפארמאציעס אומזיסט

— דער — בעוויסטער
פריזיר־אנשטאלט
אויף בערנארדינסקא 2 (געוו. פיעקלא)
איז אויפגעפרישט געווארען און געפינט זיך אונטער דער לייטונג פון
בעקאנטע פריזירער, גאראנטירטע היגעניש און
ערענטליכע בעהאנדלונג.
איהר ווערט געבעטען צו קומען און זיך איבערצייגען
וו. פאגעלמאן, מ. צעדער
בערנארדינסקא (געוו. פיעקלא 2)

די נייעסטע און שענסטע
„טאפעטען"
אויף צימער־טאפעטירונג
בעדייטענד ביליג
פטר־ קיפפט ש. שטיינמאן
ראדאם, לובלינער № 21
ביטע זיך צו פרקינדיגען

Wszechzwiązkowe Zjednoczenie „TORGSIN"
Przekazy Pieniężne Do Z. S. R. R
Wszyscy mogą teraz przekazywać pieniądze swym krewnym i znajomym zamieszkałym w Z. S. R. R. celem otrzymywania towarów z magazynów „Torgsinu". Przekazywać można pieniądze w nieograniczonej ilości i wszystkim bez wyjątku osobom Odbiorca przekazu może według swego upodobania zaopatrywać się w towary wysokiego gatunku po cenach bardzo przystępnych. Przekazy na „Torgsin" przyjmują najpoważniejsze banki w Polsce Informacji osobiście, telefonicznie lub piśmiennie po otrzymaniu znaczka pocztowego udziela Handlowe Przedstawicielstwo Z. S. R. R. Warszawa, Koszykowa 4 tel. 9-06-66.

קינא רעפערטואר:
אין קינא „אפאללא" געהט דאס הערליכע פוילישע בילד „ווייטער סם".
אין „קארפא" ווערט דעמאנסטרירט דאס אינטערעסאנטע בילד „אויסנארשינג"
און אין „סטארי" דאס אינהאלטסרייכע בילד „טשעמפ-

ראטעוועט דאס געזונד
די בערימסטע ערצטליכע וועלט־פערזענליכקייטען האבן פעסטגעשטעלט, אז 5
פראצ. קראנקהייטן ענטשטעהען צוליב אבסטרוקציע.
א קראנקער מאגען איז די הויפט־סיבה פון ענטשטעהען פון פערש. קראנקהייטן, פעראומרייניגט דאס בלוט און שאפט א שלעכטע שטאף וועקסלונג.
די בעריהמטע זייט 50 יאהר אין דער גאנצער וועלט
Zioła z gór Harcu Dr. Lauera ווי דאס האבען בעשטעטיגט די פראפ. פון בערלינער אוניווערזיטעט ד״ר מארטין, ד״ר האכפלעטער און א סך אנד. בעדייטענדע דאקטוירים, זענען אן אידעאל מיטעל בעזונד צו מאכען דעם מאגען, בעזייטיגען די אבסטרוקציע (פערהארטונג), איז א גוט רייניגונגס־מיטעל, פערלייכטערן די פונקציעס פון די פערדייאונגס־ארגאנען, פערשטארקן דעם ארגאניזם און דערוועקן דעם אפעטיט.
Zioła z gór Harcu Dr. Lauera בעזייטיגען די ליידען פון די לעבער, נירען, גאל־שטיינער העמאריד־ליידען, רעוומאטיזם און ארטעריאסקלעראזיס, קאפ ווייטאג, אויסשיטען און ליטאיעס.
Zioła z gór Harcu Dr. Lauera זענען געווארען בעשאנקען אויף די ע־צטליכע אויסשטעלונגען מיט די העכסטע אויסצייכנונגען און גאלדענע מעדאלען אין באדען, בערלין, וויען, פאריז, לאנדאן און אין אנדערע שטעט. ד״ר לאוער האט בעקומען טויזענדער דאנקזאגונגען פון אויסקורירטע פרייז פון א האלב שאכטעל 1.50 זל., א גאנצע שאכטעל 2.50 זל.—פערקויף אין אפטייקען און דראגערי־געשעפטן.

Kino „CORSO"

Od Poniedziałku 23 Stycznia
i dni następnych
Potężne arcydzieło doby obecnej

Kino „CORSO"

ŚLEDZTWO
z ANNĄ BELLĄ
w roli głównej

Jako drugi PAT i PATACHON w KONKURACH

Redaktor i Wydawca CH. M. HERC

Wydawnictwo „Radomer-Kielcer Leben" Radom Szwarlikoawsk-20